

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 25.10.2022
Published/Yayınlanma 30.12.2022
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Böke, E. G. (2022). Medine Anayasası, dârul İslâm / dârul harp tanımları ve hukuku. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(90), 2691-2701.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3357>

Doç. Dr. Emine Gümüş BÖKE
<https://orcid.org/0000-0001-9648-8693>
Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Düzce / TÜRKİYE

MEDİNE ANAYASASI, DÂRUL İSLÂM / DÂRUL HARP TANIMLARI VE HUKUKU

THE CONSTITUTION OF MEDINA, DÂRUL ISLAM / DÂRUL WAR DEFINITIONS, AND LAW

Issue/Sayı: 90

Volume/Cilt: 9

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

İnsanlık tarihinin vazgeçilmez olgularından biri olan hicret, temelde iki anlamda kullanılmaktadır. Bunlardan biri gerçek anlamıyla bir yerden bir yere göç etmek diğeri ise manevi anlamda kötülükleri terk etmektir. Ancak hicret, zamanla özel bir anlam kazanarak Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Müslümanların Medine'ye 622 yılında gerçekleştirdikleri kutsal göç için kullanılan bir isim olmuştur. Bu anlamda Hz. Peygamber ve Müslümanların Mekke'den Medine'ye hicreti İslam tarihinin en önemli hadislerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hicret hadisesi tarihi, içtimaî, siyasi ve hukukî birçok yönden üzerinde durulması ve incelenmesi gereken bir mevzudur. Allah Resulü ve kendisine tabi olan ilk Müslümanların yıllarca Mekke'de maruz kaldıkları zulüm ve baskıdan sonra Medine'ye hicret etmeleri, tarihi bir olay olarak bir zulümden kaçış ve melce arayışı şeklinde kendisini göstermiştir. Onun hukuka getirdiği önemli yeniliklerden birisi de Medine'ye hicretten sonra bizzat kendisinin iştirakiyle hazırlanan Medine Şehir Devleti'nin kurucu metni niteliğindeki Medine vesikası veya günümüzdeki diğeri isimlendirmesiyle Medine Anayasası'dır. Medine İslâm Devleti'nin temelini oluşturan bu sözleşmede, vatandaş tanımı yapılmış, Müslümanlar ve Yahudiler olarak iki tarafın hak ve sorumlulukları tespit edilmiş, devletin sınırları belirlenmiş ve Peygamber Efendimiz şehirde en yüksek otorite olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda başta hicretin hükmü olmak üzere, hicret neticesinde Müslümanların kendine özgü bir yurt edinmelerinin literatüre kattığı dârul-harp/küfr-dârul-İslam terimleri ve buralarda yaşayan Müslümanların dini hayatlarına dair hükümler gibi pek çok fikhî mesele hicretle bağlantılı olarak tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hicret, İslâm, Daru'l harp, Dârul İslâm, Medine Anayasası.

ABSTRACT

Hijrah, which is one of the indispensable facts of human history, is basically used in two senses. One of them is to migrate from one place to another literally, and the other is to leave evil in the spiritual sense. However, the migration gained a special meaning over time; it has been a name used for the holy migration of Hz. Muhammad (pbuh) and Muslims to Medina in 622. In this sense, the migration of the Hz. Prophet and Muslims from Mecca to Medina are considered one of the most important hadiths in the history of Islam. The event of Migration is a subject that needs to be focused on and examined in many ways in terms of history, social, political and legal aspects. The migration of the Messenger of Allah and the first Muslims who followed him to Medina after years of persecution and oppression in Mecca showed itself as a historical event as an escape from persecution and a search for shelter. One of the important innovations He brought to the law is the Medina document, which is the founding text of the City-State of Medina, which was prepared with his participation after the migration to Medina, or the Constitution of Medina with its other name today. In this contract, which formed the basis of the Islamic State of Medina, the definition of citizen was made, the rights and responsibilities of both sides as Muslims and Jews were determined, the borders of the state were determined and the Prophet was accepted as the highest authority in the city. In this context, many fiqh issues such as the terms of daru'l-harp/küfr-dârul-Islam that the Muslims acquired a unique homeland because of the migration, and the provisions regarding the religious life of the Muslims living there, are discussed in connection with the migration.

Keywords: Migration, Islam, Daru'l harp, Dar al-Islam, Constitution of Medina.

1. GİRİŞ

Hicret¹, genelde gayrimüslim ülkeden (dâruharp) İslâm ülkesine göç etmeyi, özelde ise Hz. Peygamber'in ve Mekkeli Müslümanların Medine'ye göçünü ifade etmektedir (Er, 1981: 18; Önkal, 1998: 17/458; Sarıçam, 2004: 111). İslâm tarihinde Hz. Peygamber'in hicret olayı ile yeni bir dönem başlamıştır. Hicret sadece bir mekân değişikliği boyutunda kalmamış, İslâm'ın daveti, teşri faaliyeti ve siyaseti açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Mekke'deki müşriklerin baskıları karşısında pek çok eziyet ve işkenceye mâruz kalan Müslümanlar hicret sayesinde kuvvet bulmuş ve Hz. Peygamber'in önderliğinde bir devlete kavuşmuşlardır (Apak, 2014: 348; Yiğit-Küçük, 2007:158).

Hicretle ortaya çıkan en önemli durum kuşkusuz Müslümanların bir yurt edinmiş olmalarıdır. Uğradıkları baskılar yüzünden daha önce Habeşistan'a göç eden Müslümanlar bu defa ana vatanlarıyla ilgilerini tamamıyla keserek Medine'ye hicret etmişlerdi. Hicretten önce siyasi bir organizasyona sahip bulunmayan Müslümanların siyasi iktidarlarının hâkimiyet ve faaliyet alanı olacak bir yurtları yoktu. Hicretin hemen akabinde ise devlet kurma imkanına kavuştukları gibi bu devletin hâkimiyet alanını meydana getiren bir ülkeye de sahip olmuşlardı. Bu husus o kadar önemliydi ki bu ilk dönemde, İslâm'a girenlerden gücü yetenlerin Medine'ye hicret etmeleri hem bir fariza hem de hicret etmeyenlerin ulaşamayacağı eşsiz bir faziletti. Bu gerek, İslâm toplumunun güçlenmesi gerek İslâm'a girenlerin zulüm ve baskıya maruz kalmadan yaşamaları ve İslâm esaslarını öğrenmeleri için zaruri idi (Er, 1981:18; Özel, 1981: 29; Yüksel, 2018:30). Bununla beraber hicret etmesi gerektiği halde ciddi bir mazareti olmadan hicret etmeyenleri Kur'an şiddetle kınamakta, akıbetlerinin kötü olacağını beyan etmektedir. "*İman edip de hicret etmeyenlere gelince göç edinceye kadar onlarla aranızdaki bağ (yakınlık) sebebiyle hiçbir sorumluluğunuz yoktur*" (Enfâl, 8/72) buyuran Yüce Allah, müminlere böyle kişilerle ilişkilerini kesmelerini de emretmektedir. Kur'an'da Allah Medine'ye hicret etmeyenleri kınadığı kadar muhacirlerden övgü ve takdirle bahsetmektedir. Bu konuda pek çok ayet ve hadis vardır (Tevbe, 9/100). Medine'ye hicretin bu farz oluş keyfiyeti Mekke fethine kadar devam etmiştir. Allah Resûlünün "*Fetihten sonra hicret yoktur*" (Dârimî, "*Siyer*", 69) hadisi şerifi de buna delâlet etmektedir.

Esasen hicret, bir yerden bir yere sadece daha iyi maddi imkânlar elde etmek üzere bir gidiş değildir. İslâmî inanç uğruna yeni bir kazanma işidir. Hz. Peygamber ve müminler de Medine'ye daha rahat refah içinde yaşamak için gitmemişlerdir. Şüphesiz Medine, yeni millet (ümme) ve yeni bir devletin inşa merkezi olarak seçilmiştir. Bu nedendir ki Allah Rasûlü Akabe'deki ilk görüşmeden itibaren yaklaşık üç yıl süren belli bir hazırlık dönemini tamamladıktan, özellikle de Medineliler ile II. Akabe Biatını akdettikten sonra hicret süresini başlatmıştır. Dolayısıyla Mekke'de gerçekleştirilemeyen ümmet bütünlüğü Medine'de kurulabilmiş, bütün inananlar bir araya gelebilmişlerdir. Hicret aynı zamanda Medineli Araplar açısından da büyük bir kazanım olmuştur. Her şeyden önce onlar, uzun yıllar süren ve iki kabileyi de yok olmanın eşiğine getiren Evs-Hazrec çatışmasından kurtulmak suretiyle birliklerini temin etmişler; bu sayede Yahudiler karşısındaki konumlarını daha güçlü hale getirebilmişlerdir (Apak, 2014: 348; Aydın, 2015: 107-108; Özel, 2018: 65).

Allah Resûlünün Medine'ye hicretten sonra burada yeni bir toplum meydana getirebilmek için gerçekleştirdiği en önemli icraat, Mekke'den hicret eden Muhacirler ile Medine'nin Müslüman Arapları arasında kardeşlik (muâhât) kurmaktır (İbn Hişâm, 1374: 2/504-507; Hamidullah, 2002: 1/183; Sarıçam, 2004: 139; Yiğit-Küçük, 2007: 154-155; Bostancı, 2001:25). Hz. Peygamber bunu sağlamak için Ensar ve Muhacir arasında birer kişiyi karşılıklı olarak kardeş saymak suretiyle onları birbirlerine karşı sorumlu tutmuştur. Bu kardeşlik hareketi öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, aralarında kan bağı olmaksızın kardeş kabul edilen Müslümanlar başlangıçta birbirlerine mirasçı dahi sayılmışlardır. Kur'an'da buna "*İman edip de hicret edenler Allah yolunda bulunanlar, muhacirleri barındırıp yardım edenler yok mu, işte onlar mirasta birbirlerinin velileridirler*" (Enfâl, 8/72) âyetiyle işaret edilir. Daha sonra muhacirlerin durumu düzelince bu uygulama "*Akrabalık yönünden yakınlıkları olanlar Allah'ın hükmüne göre mirasta birbirine daha yakındır*" (Enfâl, 8/75) hükmüyle neshedilmiştir (Es'ad, 1995: 493; Apak, 2014: 350; Eskicioğlu, 1996: 230).

¹ Sözlükte "*terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek*" anlamına gelen hecr masterından olan hicret "kişinin herhangi bir şeyden beden, lisânen veya kalben ayrılıp uzaklaşması" demektir. (İbn Manzur, 1414: 5/662; Sarıçam, 2004: 117; Fetahu, 1997:7; Gölcük, 2018:9). Hicret kavramı, Kur'an'da göç etmenin dışında Allah'a eş koşmak ve puta tapmak gibi çirkin davranışlardan kaçınmak (Müddesir, 74/5) ve bir insanın yanından ayrılmak (Meryem, 19/46; Nisa, 4/34) anlamında da kullanılmıştır. Hicret eden Müslümana da muhacir denir. (Dini Kavramlar Sözlüğü, 2015: 256).

Ensar-Muhacir kardeşliği neticesinde her iki taraf arasında ruhi, içtimai ve iktisadi bütünlük ve dayanışma temin edilmiş, taraflar artık kader ortağı olmuşlardır. Bu sayede Müslümanlar hem Medine dâhilindeki münafıklara hem Yahudi düşmanlara hem de Mekke ve Hicaz'ın diğer müşrik Araplarına karşı aynı anda mücadele edebilmişlerdir (Apak, 2014: 351; Çetintaş, 2017:67-68; Yiğit, 2011:178). Hz.Peygamber'in Medine'de inanç merkezli olarak teşkil ettiği Müslüman topluluk, şehrin en güçlü ve organize unsuru haline gelmiştir. Böylece Medine ilk dâru'lislâm, bazı hadislerde "*dâru'lhicre*" veya "*dâru'l muhacirin*" diye de anılan hicret yurdu olmuştur (Özel, 1998: 17/ 463).

Şunu belirtmek gerekir ki, hicretle Müslümanlar bir yurt edinmekle beraber İslâm devletinin organizasyonunu da meydana getirmişlerdir. Muhacir ve Ensardan oluşan demografik unsur, organizasyon ve toprağıyla bir devlet oluşmuş oluyordu. Öyle ki insanlık tarihinde 47 maddelik ilk yazılı anayasa² (Medine sözleşmesi) ile Yahudi ve Hristiyan ve bunların anlaşmalı olduğu Arapların yerleri, devletin sınır ve işlevleri belirlenmişti. Esasen Medine döneminde gelen vahyin önemli bir kısmı bir toplumsal ve siyasal hayatın işletilmesiyle ilgilidir (Aydın, 2015: 110).

Hz. Peygamber'in, Medine'de yaşayan insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin doğal bir sonucu olan sosyal yapıyı bazı yasalarla düzenlemesi (Medine Sözleşmesi/Medine Anayasası), ülke sınırlarını tespit ettirmesi, nüfus sayımı yaptırması³ gibi hususlar sosyo-kültürel düzenlemelerin yanında siyasî bir oluşumu göstermektedir. Bu oluşum, hukukî ve siyasî anlamda kurumsallaşma ve daha da ötesinde bir devletin varlığını öngörmekteydi. Toplumsal yapının temel bir unsuru olan siyasî kurumun inşasının ilk adımı da Medine'de tüm taraflar arasında yapılan yazılı antlaşma olan Medine sözleşmesi ile atılmıştır (Hamidullah, 2002:1/183-201; Hamidullah, 1995: 18-27; Zeyveli, 2019: 11).

2. MEDİNE SÖZLEŞMESİ / MEDİNE ANAYASASI

Hz. Peygamber, daha önce Muâhât (kardeşlik) sözleşmesi ile hicret sonrası adaptasyon sürecini yönetmiş, Müslümanlar arasındaki bütünlüğün sağlanması, toplum bilinci ve kimliğinin oluşturulması yönünde ilk adımı atmıştı. Bundan sonra sıra Medine'deki diğer kabilelerle uzlaşma içerisinde yaşanabilecek geniş tabanlı bir toplum oluşturmaktaydı. Bu nedenle Hz. Peygamber, Muhacir ve Ensar ile Medine'deki Arap kabileleri ve Yahudilerin ileri gelenlerini Enes b. Malik'in evinde toplama kararı aldı. Bütün bu inanç farklılıklarına rağmen aynı şehirde beraberce nasıl yaşanabileceği hususunda adlî, siyasî, askerî, sosyal ve ekonomik düşüncelerini ortaya koyarak istişarelerde bulundu. Allah Resûlü şehirde yaşayan diğer din ve milletlere mensup insanların hak ve sorumluluklarını da ihtiva eden bir sözleşme metni (sahife) hazırlanmasına karar verdi. Yapılan görüşmeler sonunda Medine'de bir şehir devletinin kurulması konusunda anlaşmaya varıldı (Hamidullah, 2002: 1/189; Özel, 2018:65).

İslâm Tarihi kaynaklarında detaylı bir biçimde anlatılan bu sözleşmeyle Medine'deki Müslümanlarla, İslâm'a ve Müslümanların cemaatine katılmayan müşrikler, civardaki Yahudiler ve Hristiyanlar arasında kapsamlı ve yazılı bir sözleşme düzenlenmiştir. Medine şehir devletini oluşturan toplulukları, bunların birbirleriyle ve yabancılarla olan münasebetlerini, bu toplulukların idari ve adlî yapılarını, fertlerin sahip oldukları din ve vicdan hürriyetini belirli esaslara bağlayan bu metin, şekil açısından bugünkü anayasalardan farklı olsa da maddi açıdan bir anayasa mahiyetindedir. Bundan dolayı da özellikle Batı kaynaklarında "*Medine Anayasası*" olarak adlandırılmaktadır (Aydın, 1991: 3/153). Söz konusu anayasa için Muhammed Hamidullah ; "*dünya üzerinde bir devlet başkanı tarafından ortaya konulan ilk yazılı anayasa*" nitelemesinde bulunmaktadır (Hamidullah, 2002: 1/189; Tuğ, 1966:43). Medine'ye hicretini takip eden günlerde Hz. Muhammed'in önderliğinde hazırlanan ve kendisini Kitap-Sayfa olarak tanıtan sözleşme, birçok açıdan tarihi önceliği olan bir metindir (Karaman, 1996: 1/71; Yazıcıoğlu, 2021: 8; Çetintaş, 2017: 73).

İslam Peygamberi, çok kimlikli sosyal yapı içinde önce bir kısım Medineli yerli Müslüman ile Mekke'den hicret edip gelen Müslümanlar arasında kurduğu akdi-hukuki kardeşlik bağı ile Müslümanların tek bir toplum olduğu mesajını verdi. Hicretin ilk yılında (m.622), Ensar ve Muhacirun temsilcilerinin katılımıyla ilişkilerin temelini, sevgi, dostluk, yardımlaşma ve hoşgörü gibi soyut kavramlardan bir adım öteye taşıyarak, bireylerin karşılıklı hak ve sorumluluklarını ortaya koyan yazılı bir metin çerçevesinde belirledi (Yaman, 2004: 514; Çetintaş, 2017: 73). Böylece bu metindeki antlaşma maddelerini kabullenen bütün taraflar bir ümmet sayılarak bazı yönleriyle bugünkü

² Medine Anayasası'nın maddeleriyle ilgili bazı önemsiz farklılıklar olduğu bilinmekle beraber biz burada Merhum Muhammed Hamidullah'ın tespitlerini esas alacağız. Onun genel kabul gören tespitlerine göre sözleşme 47 maddeden ibarettir. (Hamidullah, 2002: 1/206-210).

³ Hicretin hemen akabinde yapılan ilk nüfus sayımının sonuçlarına göre Müslümanlar 1500, Yahudiler 4000, pagan Araplar 6000, Hristiyanlar 50 kişi civarındaydı (Zeyveli, 2019:60; Yaman, 2004: 514; Güneş, 2008: 213; Safa, 2012: 198).

vatandaşlık olgusuna benzer bir biçimde bu sahifenin tarafı kabul edilmişlerdi (Aydın, 1991: 3/153). Bu sözleşme ile şehirde yaşayan bütün insanlar etnik ve dinî ayırımı tabi tutulmaksızın Medinelilik paydasında hukukî bir statü kazanmışlar, bunun neticesi olarak da bazı hak ve sorumluluklara sahip olmuşlardır (Apak, 2014: 353).

Anayasanın getirmiş olduğu siyasî-hukukî yapıyı anlamak için metnin hangi şartlar altında hazırlanmış olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Hicretten önce Medine’de başlıca iki Arap kabilesi (Evs ve Hazrec) ile bazı Yahudi kabileleri (Benî Kaynuka, Beni Nadir, Beni Kurayza) bulunmaktaydı. Evs ve Hazrec’in birbirleriyle sürekli bir çatışma içinde bulunması, Yahudilerden bir kısmının Evs’i, diğerlerinin de Hazrec’i tuttıkları bilinmektedir (Ağırman, 1998: 62-63; Bostancı, 2001: 20-22). İslâm’ın yayılması için uygun bir zemin oluşturan bu şartlar aynı zamanda iç huzur sağlayacak her türlü düzenlemeyi kabule elverişli bir ortam da meydana getirmişti. Öte yandan Müslümanlar hem kendi aralarında tam bir dayanışma içinde olmak hem de Kureyş’ten gelebilecek muhtemel saldırılara karşı Medine’nin Müslüman olmayan sakinlerinin desteklerini sağlamak ihtiyacını hissediyorlardı. Bu şartları değerlendiren Hz. Muhammed dış düşmana karşı birlikte olmayı temin edebilecek siyasî bir yapılanmaya gitmiştir. Bunun içindir ki anayasa maddelerinin önemli bir kısmı iç düzeni ve dış düşmana karşı topluca dayanışmayı sağlamaktadır (Aydın, 1991:3/153). Maddelerin 1-23 arası Müslümanlarla, 24-47 arası ise Medine’de yerleşik olan Yahudi kabileleriyle ilgilidir (Hamidullah, 2002:1/206-210). Sayı itibarıyla az da olsa Hristiyan unsurundan da bahsedilmesi farklı din mensuplarının katılımı açısından önem arz etmektedir.

Anayasada önce şehir devletini meydana getiren gruplar sayılmakta ve bunların düzenli bir İslâm topluluğunu oluşturduğu belirtilmektedir. Bu toplumun, muhacirler, Ensar ve bir savaş durumunda Müslümanlarla birlikte saldırgan karşı koymayı kabul eden gayrimüslimlerden meydana geleceği ifade edilmektedir; “*Bu kitap (yazı), Resûlullah Muhammed tarafından Kureyşli ve Yesribli müminler ve Müslümanlar ve bunlara tabi olanlar ve onlarla beraber cihat edenler için (olmak üzere) düzenlenmiştir.*” Sözleşmede ayrıca bu vasıfları taşıyan bir topluluk, diğer insanlardan ayrı özelliklere sahip olduğu için ikinci maddede; “*İşte bunlar, diğer insanlardan ayrı bir ümmet (camia) teşkil ederler*” şeklinde, “ümmet” gibi daha seçkin bir kavramla ifade edilmiştir (Hamidullah, 2002: 1/206). Ümmet, Hz. Peygamber’in uygulamalarına göre sadece bir din birliği değildi. Belli bir dinamiği olan siyasî ve sosyal bir birlikti. Buna göre İslâm toplumu içinde yaşayan çeşitli isimler adı altında vergi ödeyen gayr-i müslim unsurlar da ümmet içinde sayılmaktadır (Açık, 2015:295) .

Tarihçilerin birleştirerek bir bütün halinde naklettikleri Medine Anayasası ya da Medine Vesikası’nın bazı önemli maddeleri şöyledir (Yaman, 2004: 515-516; Sarıçam, 2004:143-145; Yiğit-Küçük, 2007:157; Zeyveli, 2019:125 vd.):

12. Müminler, kendi aralarında ağır mali yükümlülükler altında bulunan hiç kimseyi bu halde bırakmayacaklar; esirlikten kurtarılma bedelini veya kan diyeti gibi borçları iyi ve makul esaslara göre vereceklerdir.

12b. Hiçbir mümin, diğer bir müminin Mevlâsı ile onun aleyhine olabilecek bir anlaşma yapamaz.

13. Takva sahibi müminler, kendi aralarından çıkacak saldırgan, haksızlık yapmak isteyen, müminler arasında günah, düşmanlık ve bozgunculuk peşinde koşan kimselere karşı duracaklar; hatta bu kimse onlardan birinin çocuğu bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır.

14. Hiçbir mümin bir kâfir/inkârcı için bir mümini öldüremez ve bir mümin aleyhine hiçbir kâfire yardım edemez.

16. Yahudilerden bize tabi olanlara, haksızlık yapılmaksızın ve aleyhlerindeki de destek olmaksızın yardım edilecek ve iyi muamelede bulunulacaktır.

17. Müminlerin barış akdi bir tektir. Allah yolunda girilen bir savaşta hiçbir mümin diğer müminleri bırakıp da barış anlaşması akdedemez; barış anlaşması müminlerin hepsini kuşatacak tarzda ve adil bir biçimde olabilir.

20. Takva sahibi müminler en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar.

20b. Hiçbir müşrik, bir Kureyşli’nin mal ve canını himaye altına alamaz ve hiçbir mümine bu hususta engel olamaz.

22. Bu belgenin içeriğini kabul edip Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman eden bir mümin, herhangi bir katile yardım ve yataklık edemez. Ona yardım eden veya sığınacak yer gösteren kişi, kıyamet günü Allah'ın lanet ve gazabına uğrayacak; kendisinden ne bir bedel ne de bir hayır kabul edilecektir.

23. Üzerinde anlaşmazlığa düştüğünüz herhangi bir şey, Allah'a ve Muhammed'e götürülecektir.

25. Avf Yahudileri müminlerle beraber bir ümmet oluştururlar. Yahudilerin dinleri kendilerine, müminlerin dinleri kendilerinedir. Bu hükme, haksızlık yapmadıkça ve suç işlemedikçe gerek Mevlaları gerek bizzat kendileri dahildirler. Haksızlık yapıp suç işleyen, ancak kendisine ve ailesine zarar verir.

35. Yahudilere sığınmış olanlar, bizzat Yahudiler gibi değerlendirilecektir.

37. Yahudilerin masrafları kendi üzerlerine, müminlerin masrafları da kendi üzerlerinedir. Bu belgede imzası olanlar, kendilerine savaş açanlara karşı yardımlaşacaklardır; kendi aralarında samimiyet, hayırseverlik ve iyi davranış olacaktır. Hiçbir kimse, müttefikine karşı bir suç işleyemez; haksızlığa uğrayan da yardımsız bırakılmaz.

42. Bu anlaşmanın tarafları arasında çıkabilecek olaylar veya büyümesinden endişe edilen çekişmelerde karar mercii, Allah ve O'nun elçisi Muhammed olacaktır. Allah, bu belgeye saygı gösteren ve onu samimiyetle uygulayanlarla beraberdir.

45. Yahudiler, barış anlaşması yapmaya çağıldıklarında kabul edip uyacaklar; şayet Yahudiler müminlere aynı yönde bir teklifte bulunurlarsa onlar da aynı haklara sahip olacaklardır. Dinî içerikli savaşlar bu hükmün dışındadır.

45b. Her bir grup, kendilerine ait bölgeden doğrudan sorumludur.

46. Bu belgeye taraf olanlar hakkında uygulanan hükümler aynı şekilde Evs Yahudileri ve onların Mevlaları için de geçerlidir. Kurallara riayet edilecek ve bunlara aykırı davranışlarda bulunulmayacaktır. Haksızlık yapanlar sadece kendilerine zarar vermiş olurlar. Allah bu belgeye saygı gösteren ve onu samimiyete uygulayanlarla beraberdir.

47. bu belge haksızlık yapanı veya suç işleyeni korumaz. Medine'de kalan da bir savaş dolayısıyla çıkan da emniyet içindedir. Fakat haksızlık yapan ve suç işleyenler bu hükmün dışındadırlar. Allah'ın ve O'nun elçisi Muhammed'in himayesi, bu belgeyi tam bir sadakat ve samimiyetle uygulayan kimseler üzerinde olacaktır.

Görüleceği üzere halk temsilcilerinin bir araya gelerek yazıya geçirdikleri ve aynı zamanda insanlık tarihinin ilk yazılı anayasası hüviyetini taşıyan bu metinle, barış ve huzur içinde hukukî-siyasî bir birliklik sağlanmış oluyordu. Toplam olarak 47 maddeden oluşan Medine Anayasası'nda kan diyetinin durumu, savaş esirleri, karşılıklı yardımlaşma, eman, kısas gibi hukuki konulara açıklık getirilmiştir. Hepsini bir ümmet mefhumu içerisinde değerlendirilmekle beraber (madde 2, 25) Müslümanların dışında kalan topluluklar Müslümanlara tabi kabul edilmiştir (madde 1). Hem Müslümanlar hem de gayr-i müslim topluluklar ayrıcalığa tabi tutulmadan karşılıklı haklar kazanma ve sorumluluklar yüklenme esası üzerinde uzlaşma sağlayarak aynı toplum çatısı altında birleşmişlerdir (Açık, 2015:296).

Bu anayasa ile Medine'de site devletinin yapılanmasının temeli atılmış oluyordu. Başkent Medine, siyasi lideri de Hz. Peygamber olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu anayasa ile son söz bundan sonra Müslümanların olmuştur. Nitekim tarafların anlaşamadıkları bir problemin çözümü hususunda Allah'a ve Hz. Peygamber'e müracaat edilmesinin hükme bağlanması (madde 23, 42) bu durumu teyit etmektedir. Hz. Peygamber, Müslümanlar nazarında asıl olarak peygamber ve başkanlık vasıflarını birlikte taşıyan, Müslümanların dışındaki gruplara göre ise bir siyasi lider konumu kazanmıştır (Açık, 2015:297). Böylelikle siyasi otorite ile dini otorite bir kişide toplanmış oluyordu.

Anayasaya göre dinlerinde serbestçe yaşama hakkına sahip olan Yahudiler, Medine'ye dışarıdan yapılacak herhangi bir müdahaleye karşı Müslümanlarla ortak hareket etmeyi taahhüt etmişler, Medineli Müslümanlar aleyhine Kureyşlilerle ittifak kurmayacaklarına dair söz vermişlerdir. Bu durumda Medine sözleşmesi şehirde yaşayan farklı din ve ırk mensuplarını Medine vatandaşlığı temelinde bir araya getirmiş hukukî bir zemin oluşturmuştur. Sonuçta Medine'de kabile kurallarının hâkim olduğu dağınık gruplaşmalardan sözleşmeye dayalı, dolayısıyla hukukun üstün ve geçerli olduğu düzenli topluma geçiş sağlanmıştır (Apak, 2014: 354; Sarıçam, 2004:145).

Medine Anayasası, İslâm tarihinde bir arada yaşama tecrübesinin somut örneğini belgelemektedir. Her etnik grup kendi iç hukukunda tamamen serbestti ve ait olduğu grubun kanunlarına uyma yönünden de tam bir özgürlüğe sahipti. Yahudiler, Yahudi kanunlarına, Hristiyanlar, Hristiyanlığa göre yargılanabileceklerdi. Bu uygulama ile katılımcı anlayışın esas olarak alındığı bir toplum yapısı kurulmuş ve birden çok hukuk sistemi geçerli kılınmıştır. Bu sistemle, birlikte yaşamın kalıcı hukuk zemini oluşturulmuştur (Açık, 2015: 298; Apak, 2014: 353-354; Yiğit-Küçük, 2007:158).

Şunu belirtelim ki, Mekke döneminde nâzil olan âyetler daha çok inanç esaslarıyla ilgili iken hicretten sonra bağımsız bir devletin kurulmasıyla birlikte gerek Kur'an'da gerekse sünnette Müslümanların toplumsal ve milletlerarası alanda ilişkilerini düzenleyen siyasî, hukukî ve iktisadî esaslar vazedilmiştir. Bundan dolayı hicret İslâm hukuku bakımından da önemli bir merhale oluşturmaktadır.

Hicretin bazı önemli hukukî sonuçlarının belirtildiği bir hadis-i şerifte Resûlulullah, bir seriyyenin veya ordunun başında gönderdiği kumandana kendisi ve beraberindeki Müslümanlar hakkında hayrı ve takvâyı tavsiye ederek şöyle buyurmuştur:

“Müşriklerle karşılaştığımızda onların şu üç husustan birini seçmelerini iste ve bunlardan hangisine icabet ederlerse kabul ederek kendilerinden elçek; Onları islâm'a davet et; eğer sana icâbet ederlerse kabul et ve onları kendi yurtlarından dârü'l-mühâcirine göç etmeye çağır. Bunu yaptıkları takdirde mühâcirlerin lehine ve aleyhine olan hükümlerin onların da lehine ve aleyhine olacağını bildir. Eğer kendi yurtlarını tercih ederlerse Müslüman olan bedevî Arapların statüsüne girerler ve kendilerine Müslümanlara uygulanan hükümler uygulanır. Müslümanlarla birlikte cihad etmezlerse fey ve ganimetten pay alamazlar. Eğer İslâm'a girmeyi reddederlerse onları cizye vermeye davet et, icabet ettikleri takdirde kabul et ve kendilerinden elçek, eğer bundan da yüz çevirirlerse Allah'a güven ve onlarla savaş” (İbn Mâce, “Cihad”, 38; Ebû Davud, “Cihad”, 90; Tirmizi, “Siyer”, 48).

Hicretle ilgili zikredilen rivayetlerden anlaşılacağı üzere, fetihten sonra Mekke'den hicret artık sona erdiği gibi o zamana kadar üstün bir fazilet arz eden Medine'ye hicret hususu da son bulmuştur. Buna karşılık dârulharpte İslâm'a girenlerin dârülslâm'a hicret etmesi keyfiyeti ise kıyamete kadar devam edecektir. Söz konusu rivayetlerde gayrimüslim bir ülkede Müslüman olan kimsenin İslâm ülkesine hicreti kastedilmiştir. Bu açıklamalardan hareketle dârülslâm ve dârulharp kavramlarını ele alıp inceleyeceğiz.

3. KAVRAMSAL AÇIDAN DÂRÜLHARP ve DARÜLSLÂM

Bir ülkenin Müslümanlara veya gayrimüslimlere nispet edilmesi, o ülkedeki yönetim ve hâkimiyet faktörlerine bağlıdır; yönetim ve hâkimiyet kimdeyse ülke onlara göre nisbet edilir. İslâm hukukçuları devletin ülkesini tarif ve tespit ederken dünyayı iki kısma ayırmışlar, devletin siyâsî, iktisadî, idarî ve hukukî düzeninin İslâm esaslarına dayandığı, yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin İslâmî otoritenin elinde bulunduğu ülkelere *dârülslâm*, İslâm düzeninin hâkim olmadığı ve bu yetkilerin Müslüman otoritenin elinde bulunmadığı ülkelere de *dârulharp*⁴ adını vermişlerdir (Özel, 1993: 8/536; Ekşi, 2019:225).

Bu ölçüler çerçevesinde dârülslâmın kavram olarak ortaya çıkışı Hz. Peygamber'in Medine dönemine rastlar. Çünkü Müslümanlar Mekke döneminde henüz müstakil bir idareye ve siyasi teşkilata sahip değillerdir. Ancak hicretten sonra Medine'de İslâm devletinin teşekkülüyle kendilerine ait bir ülkeye ve bu ülkede müstakil bir yönetime kavuştular. Böylece ilk dârülslâmın Medine olması ve dârülslâm kavramının ancak hicret sonrası dönemle ilgili bulunmasına karşılık dârulharp kavramı Müslümanlara savaş izninin verilmediği hicret öncesi için kullanılmıştır.

3.1. Dârulharp

Dârulharp, klasik İslâm hukuku kaynaklarında “*Küfür yönetiminin hakim olduğu ülke*” (Haccâvî, 1351: 2/7), “*Kafir liderlerin emir ve idaresinin yürürlükte olduğu ülke*” (Özel, 1997a: 161) şeklinde tarif edilmiştir. Buna göre dârulharp, İslâm dışı devlet ve yönetimlerin hâkimiyet alanını faaliyet ve hukuk düzenlerinin uygulama sahasını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle İslâm siyâsî hâkimiyetinin sınırları dışında kalan, idare ve hukuk düzeni İslâm esaslarına uymayan her ülke dârulharp kabul edilmektedir (Özel, 1997b: 1/ 383; Ekinci, 2018:272).

⁴ İslâmî veya İslâm dışı bir yönetimin hakimiyeti altındaki ülke.

“*Dârü'l-harp*” terkihi her ne kadar ilk bakışta “*Kendisiyle dârüislâm arasında savaş halinin mevcut olduğu ülke*” manasını ifade ediyorsa da İslâm hukuku kaynaklarında “*dârüislâm dışındaki ülkeler*” anlamında ve bugünkü “*yabancı ülke*” tabirinin karşılığı olarak kullanılmıştır (Özel, 1997a:161). İslâm hukukçuları gayrimüslim ülkeler için dârülharp şeklinde adlandırmakla beraber aynı anlamda “*dârülküfî*”, “*dârüşşirk*” ve diğer bazı tabirleri de yaygın şekilde kullanmışlardır. Yabancı ülkelerin dârülharp şeklinde adlandırılmasında da Ortaçağ boyunca milletlerarası münasebetlere hâkim olan tarihî ve siyasî şartlar etkili olmuştur. Zira İslâm hukukçularının Müslüman devletle gayrimüslim devletlerarasındaki ilişkilere dair görüşleri ne olursa olsun, tarihî bir vâkıa olarak Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasındaki münasebetler başlangıçtan beri umumiyetle savaş halinde sürüp gelmiştir (Özel, 2012: 44).

Gayrimüslim ülkeye dârülharp adının neden verildiğini anlamak için bu kavramın ortaya çıktığı şartların iyi bilinmesi gerekir. Mekke döneminde zulüm ve baskı altında yaşayan Müslümanlar için bağımsız bir devlet ve ülke söz konusu değildi. Bu husus hicretin ardından Medine’de bağımsız bir yönetime kavuşmalarıyla mümkün olmuş, İslâm hâkimiyeti altında bir yurt, bir ülke de böylece ortaya çıkmıştır. Buna karşılık küfür ve küfür düzeninin hâkim olduğu ülkeler anlamında dârülharp ise zaten vardı. Müslümanlarla gayrimüslimler arasında uluslararası ilişkiler, bilindiği gibi diğer müşrik ve Yahudi toplumların başlatmış oldukları savaşlardı. Daha sonra bu saldırılara Hristiyan dünya da katılmıştır. Böylece Müslümanlar, ta başlangıçtan beri gayrimüslim ülkelerle savaşmak zorunda kalmışlar, “*yabancı ülke*” aynı zamanda savaşılan ülke (dârülharp) olagelmıştır (Özel, 1997b: 1/ 383).

Başta Hanefî âlimler olmak üzere İslâm hukukçuların çoğunluğuna göre gayrimüslimlerle savaşın meşru olmasının sebebi onların Müslümanlara savaş açmış olmalarıdır. Şafiiler ve diğer bazı hukukçulara göre ise savaşın sebebi onların küfrüdür (Kâsânî, 1986: 7/131). Gerek savaşla ilgili ayetler gerekse Hz. Peygamberin uygulaması bir bütün olarak değerlendirildiğinde İslâm’a göre uluslararası ilişkilerin barış esasına dayandığı anlaşılmaktadır. Bütün devletlerin uymayı kabul ettikleri bir devlet hukukunun mevcut olmadığı bir ortamda İslâm’ın devletlerarası münasebetleri düzenlemek için ortaya koyduğu kurallar yalnız Müslüman devletlerce tek taraflı olarak uygulanabilmiştir. Buna karşılık Ortaçağ’ın Hristiyan devletlerindeki hâkim telakki, sadece Müslümanlara karşı değil kendi dindaşlarına karşı da savaş halinin sürekliliği şeklindeydi. İslâm hukukçularının kuvvet ve zorbalığın hâkim olduğu yerler anlamında “*dârü kahr*” tabirini kullanmış olmaları da dikkat çekicidir. Bazı fıkıh alimleri, çeşitli konularla ilgili görüşlerine delil getirirken hicretten önceki Mekke’ye atıfta bulunarak oranın İslâm otoritesinin hakim bulunmadığı dârülharp olduğunu açıkça ifade etmişlerdir⁵.

Dârüislâm ve dârülharp terimleri iki ayrı devletin hâkimiyet alanını ifade ettiğinden bir toprak üzerindeki hâkimiyetin diğer devlete geçmesiyle ülkenin de hükmü ve adı diğerine dönüşür. Dârülharp sayılan bir ülke, halkının Müslüman olması veya fetihten sonra orada İslâm hükümlerinin uygulanmasıyla dârüislâm haline gelir. Bu hususta İslâm hukukçuları arasında görüş birliği vardır. Ancak bir ülke yalnız fethedilmiş olmakla dârüislâm haline gelmez. Dârüislâm sayılması için yurt edinilmesine karar verilmesi, başka bir ifadeyle yönetici tayin edilerek İslâm ahkâmının uygulamaya konulması gerekir (Özel, 2012: 44).

İslâm hukukçuları, ülke ayrılığının hükümlere tesiri ve buna bağlı olarak dârülharpte bazı hükümlerin değişip değişmeyeceği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Tartışma konusu olan en önemli meseleler, dârülharpte ceza hukukunun uygulanıp uygulanmayacağı ve riba alınıp alınmayacağıdır. Hanefilere göre Müslümanların dârülharpte işledikleri suçlara ceza hukuku hükümleri uygulanmaz. Diğer üç mezhebe göre ise bu konuda dârüislâmla dârülharp arasında fark yoktur. Ancak Hanefilere göre cezanın uygulanmaması, suç teşkil eden adam öldürme, zina, hırsızlık ve içki içmek gibi fiillerin mubah olduğu anlamına gelmez. Bu fiiller her yerde haramdır. Cezanın uygulanmaması suçun işlendiği yerin İslâm devletinin hâkimiyet alanı dışında kalması sebebiyledir. İmam Ebu Hanife ile imam Muhammed’e göre bir Müslümanın dârülharpte o ülke vatandaşı gayrimüslimden faiz alması, dârüislâm’da satımı caiz olmayan bir şeyi ona satması da caizdir. Harbînin malının mubah olmasına karşılık Müslüman veya zimminin malının masum (hukuki koruma altında) olması sebebiyle söz konusu muameleler, fazlalığı ancak Müslümanların alması halinde caiz görülmüştür. İmam Ebu Yusuf ile diğer üç mezhebe göre ise böyle bir muamele dârüislamda olduğu gibi faizli işlemlerden sayılır ve haramdır. Bu görüşü savunanlar, faiz ile ilgili âyet ve hadislerin mutlak ifadelerini esas almakta, ülke ayrılığının bu konuda bir tesirinin bulunmadığını ileri sürmektedirler. Öte yandan mükellefin dinî ve hukukî hükümler konusundaki bilgisizliğinin sorumluluk açısından özür sayılmayacağı genel kural

⁵ Geniş bilgi için bakınız. (Özel, 1993: 8/536).

olmakla birlikte dârülharpte İslâmiyet'i kabul edip te henüz dârülişlama hicret etmemiş kimse, dinî emir ve yasaklara uyma konusunda sorumlu tutulmamıştır (Özel, 2012: 73).

3.2. Dârülişlâm

İslâm hukuku kaynaklarında dârülişlâmın “*Müslümanların idare ve hakimiyeti altındaki yer*” veya “*Müslümanların devlet başkanının hüküm ve sultanının yürürlükte olduğu ülke*” şeklinde tarif edildiği görülmektedir (Özel, 1993:8/536; Ekinci, 2018: 272). Buna göre dârülişlâm, Müslümanların hâkimiyeti altında bulunup İslâm hukuk sisteminin uygulandığı ülkedir. İslâm tarihinde ilk dârülişlâm, bazı hadislerde dârülhicre ve dârülmuhacirin diye anılan Medine-i Münevvere olmuştur. Zira Müslümanlar Medine’de siyasî anlamda bir toplum meydana getirip gayrimüslimlerle münasebetleri milletlerarası bir mahiyet kazanınca İslâm yönetiminin faaliyet ve hukuk düzeninin uygulama alanı olarak dârülişlâm da teşekkül etmiş oldu (Özel, 1997a:158).

İslâm hukukçuları dârülharp olan bir ülkenin, halkının İslâmiyeti kabul etmesi veya fethedildikten sonra orada İslâm hükümlerinin uygulanmasıyla dârülişlâma dönüşeceği konusunda görüşbirliği içindedirler. Dârülişlâmın hangi durumlarda dârülharbe dönüşeceği konusunda İslâm hukukçuları arasında görüş ayrılıkları mevcuttur (Kâsânî, 1986: 7/130). Fıkıh kitaplarında dârülişlâmın dârülharbe dönüşmesi şu üç durumda söz konusu edilmiştir: a) Gayrimüslim bir devletin İslâm ülkesini istilâ etmesi. b) Dârülişlâmda bir şehir veya bölge halkının irtidad ederek o yeri işgal etmesi. c) Zimmet akdiyle İslâm devletinin himaye ve hâkimiyetine geçerek İslâm tebaası olan gayrimüslimlerin (zimmiler) bu anlaşmayı bozup buldukları yerde hâkimiyetlerini ilân etmeleri. Bu üç durumda hangi şartların gerçekleşmesiyle istila edilen yerlerin dârülharbe dönüşmüş olacağı konusunda ileri sürülen görüşler şöyledir (Ekinci, 2018:273; Özel, 1997b:1/383-385):

1. Mâliki ve Hanbeli mezhep alimleri ile Ebu Hanife'nin talebelerinden Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre dârülişlâm, içinde küfür hükümlerinin uygulanmasıyla dârülharbe dönüşür. Bu görüş kıyasa dayanmaktadır; yani dârülharp İslâm hükümlerinin tatbikiyle dârülişlâma dönüştüğüne göre dârülişlâm da küfür hükümlerinin uygulanmasıyla dârülharbe dönüşür.

2. Ebû Hanîfe'ye göre dârülişlâmın dârülharbe dönüşmesi için şu üç şartın gerçekleşmesi gerekir: a) İstilâ edilen yerde küfür ahkâmının (İslâm dışı hukuk düzeninin) uygulanması. b) Ülkede ilk emanları üzere bulunan hiçbir Müslüman veya zimminin kalmaması. c) Ülkenin dârülharbe bitişik olması. Hanefî ulemanın ilk şartla ilgili yorumlarına göre, istilâyâ uğrayan dârülişlâmda küfür hükümleriyle birlikte İslâm hükümleri de uygulanıyorsa bu şart gerçekleşmemiş demektir. İkinci şartta sözü edilen ilk emandan maksat ise düşman istilâsından önce dârülişlâmda Müslüman ve zimmilerin İslâm hukuku gereğince sahip oldukları can ve mal güvenliğidir. Bu güvenlik hiç kesintiye uğramadan devam ediyorsa o yer dârülharbe dönüşmez. Fakat can ve mal güvenliği bir defa bile tamamen ortadan kalksa, diğer şartların varlığı halinde ülke dârülharbe dönüşeceğinden, sonradan bu hakların tekrar tanınmasının bir değeri yoktur. Bu durum, herhangi bir dârülharbe emanla giren Müslümana tanınan can ve mal güvenliğine benzer. Üçüncü şarta göre ülke, diğer İslâm ülkeleriyle çevrili olup dârülharple sınırı bulunmazsa yine dârülharbe dönüşmez. Ebu Hanifeye göre bir hüküm bir illetle sabit olunca o illetten bir şey kaldığı sürece aynı hüküm devam eder. Dârülharp, orada İslâm hükümlerinin tatbikiyle dârülişlâm olmuştur. Bu sebeple istilâyâ uğrayan dârülişlâmda İslâm hükümlerinden bazıları mevcutsa illetten bir cüz mevcut olacağından dârülişlâm hükmü de devam eder. Sözü edilen üç şart gerçekleşmemişse gayrimüslimlerin fiilî hâkimiyetiyle İslâm hâkimiyetinin hükmen devamı söz konusu olacağından deliller çatışma halinde (kıyasların teâruzu) olacaktır. Bu durumda ya ihtiyaten İslâm tarafı tercih edilerek veya kıyasların birbirini hükümden düşürmesi sebebiyle istishâb kaidesi gereğince o yerin daha önce olduğu gibi dârülişlâm kalmaya devam edeceği kabul edilecektir .

Ebû Hanîfe'nin görüşünü şöyle açıklamak mümkündür: İslâm hâkimiyeti altında bulunan bir yer İslâm dışı güçlerin eline geçtiğinde ülke hükmünün değişmesi için fiilî hâkimiyet yeterli değildir. Hâkimiyetin el değiştirmesiyle birlikte Müslümanların daha önce sahip oldukları can ve mal güvenliğinin kesintisiz devam etmesi, Müslümanların ibadetlerini yerine getirmede, dinî eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmede serbest olmaları, onların söz konusu yerde mevcut yönetimin görmezlikten gelemeyeceği bir güce sahip olduklarını ve dolayısıyla fiilî de olsa gayri İslâmî hâkimiyetin tam gerçekleşmiş sayılmayacağını göstermektedir. Bu da İslâm hâkimiyeti altında bulunan bu yerin küfür hâkimiyetine geçmiş sayılmasına engeldir. Bu durumda ülke hükmünün değişmediğini, yani dârülişlâm olarak kalmaya devam ettiğini kabul etmek, orada mevcut orada mevcut düşman hâkimiyetini yahut İslâm karşıtı yönetimi meşru görmek anlamına gelmez. Bu iki husus birbirinden ayrı şeylerdir.

3. Şafiiler'e göre dâruislâm daha sonra istilâya uğramış olsa, hatta istilânın üzerinden uzun yıllar da geçse dâruharbe dönüşmez. Dâruislâmın dâruharbe kesinlikle dönüşmeyeceği şeklindeki bu görüş, mülkiyetin hukuken gayrimüslimlere geçmeyeceği anlamındadır. Çünkü diğer üç mezhebin aksine Şafiiler'e göre gayrimüslimler istilâ ile Müslümanların mal ve mülklerine hukuken sahip olamazlar. Ancak gerek bir İslâm ülkesini istilâ etmesi gerekse Şafiiler'e göre savaşın sebebinin küfür olması göz önüne alındığında bu devletle savaş halinde bulunulacağı ve ülkenin siyasî ilişkiler açısından dâruharp sayılacağı açıktır. Nitekim halkının irtidad ederek istilâ ettiği ülke, İmâm Şafîiye göre küfür hükümlerinin uygulanmasıyla dâruharbe dönüşür. Zira malların ve arazilerin mülkiyeti esasen irtidad edenlere ait olup bir el değiştirme söz konusu değildir.

Netice itibariyle buraya kadar verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere bugün “İslâm ülkeleri” denilen ülkelerin hiçbirinin darülharbe dönüşmüş sayılmayacağı açıktır. Hatta sadece Hanefilere göre değil diğer mezheplere göre de durumun böyle olduğu söylenebilir. Çünkü fıkıh kitaplarında dâruislâmın hangi durumlarda dâruharbe dönüşeceği konusu ele alınırken İslâm hukukçuları –yukarıda zikredilen- şu üç durumu tasavvur etmişlerdir: a) Gayrimüslim bir devletin İslâm ülkesini istilâ etmesi. b) Dâruislâmda bir şehir veya bölge halkının irtidad ederek o yeri işgal etmesi. c) Zimmet akdiyle İslâm devletinin himaye ve hâkimiyetine geçerek İslâm tebaası olan gayrimüslimlerin (zimmiler) bu anlaşmayı bozup buldukları yerde hâkimiyetlerini ilân etmeleri.

Ahmet Özel makalesinde bugünü değerlendirirken şöyle ifade etmiştir (2012: 51):

“İslâm hukukçularının ülke ile ilgili görüşlerini ortaya koydukları Ortaçağ boyunca devletler arası ilişkilerde hakim durum savaştı. Onlar da gerek yabancı ülkeleri isimlendirirken gerekse bu ülkelerle ilişkiler veya İslâm hukukunun uygulanma alanıyla ilgili problemler konusunda hükümler koyarken mevcut durumu göz önünde bulundurmuş ve bundan etkilenmişlerdir. Bu kavramların ortaya çıktığı şartlarla bugünkü şartlar arasındaki farklara, uluslararası ilişkilerin mahiyetindeki değişikliklere, bu kavramların günümüz şartlarına ne ölçüde uygulanabileceğine ve dünyanın muhtelif ülkelerinde yaşayan Müslümanların içinde buldukları özel durumlara bakmadan kavramları olduğu gibi bugüne taşımak doğru değildir. Bugün artık devletler Ortaçağ'da olduğunun aksine Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve diğer uluslararası sözleşmeler çerçevesinde karşılıklı ilişkilerde barışı, devletlerin eşitlik ve egemenliğini, siyasî bağımsızlığı ve birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygıyı esas kabul etmektedirler. Bu sebeple zamanımızda yabancı ülkeleri kendileriyle savaş halinde bulunan ülkeler gibi mütalaa edip dâruharp diye adlandırmak, vatandaşlarının can ve mallarının mubah olduğunu ileri sürmek isabetli değildir. Birçoğunda Müslümanların önemli bir nüfusa sahip olduğu, serbestçe mülk edinebildikleri, İslâm'ı tebliğ edebildikleri, hatta belediyelere ve parlamentolara seçilip ülke yönetiminde söz sahibi oldukları ülkeler, fiilî bir savaş ve düşmanlık hali olmadıkça hangi gerekçeyle dâruharp ilan edilebilir? Bugün artık siyasî ve hukukî açıdan olduğu gibi dinî bazı konularda da işlev ve önemi büyük ölçüde değişen daruislâm-daruharp ayırımı ve ülkeleri bu şekilde adlandırmanın ne derece isabetli olduğunu tartışmak gerekir.”

4. SONUÇ

İslam hukukçularının çoğunluğu bir ülkede İslâm ve küfür hükümlerinin birlikte uygulanması, ezan, cemaatle namaz, cuma ve bayram namazları gibi dinin şeaîri (temel semboller) sayılan ibadetlerin serbestçe yerine getirilmesi, dinî eğitim ve öğretimin yapılması durumlarında ülkenin daruislâm kalmaya devam edeceğini belirtmişlerdir. Fiilen İslâm dışı bir hâkimiyet söz konusu olsa da bu durum ülke hükmünün değişmesi için yeterli görülmemiştir. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında toplumun bir kesimini dışlayan, düşman ilan eden yöntemlerin başarı şansı olmadığı gibi bu durum İslâm'ın ruhuyla da bağdaşmaz. Öncesi ve sonrasıyla Medine'ye hicret, sıradan bir yer değişikliği veya göç değildir. Hz. Peygamber'in hicretinin en dikkat çekici özelliği tarihsel dönüşüme ve olumlu bir değişime kapı aralanmasıdır. Kabilecilikten ümmete, asabiyetten adalete, cahiliyeden medeniyete geçişin yolu Medine'ye hicretle açılmıştır.

Mekke'de başlayan bireysel değişim, hicretle birlikte toplumsal dönüşümü getirmiştir. Bunun ilk işareti de hicret yurdu olan “Yesrib”in, hicretten sonra “Medinetü'n-nebî” olmasıdır. İnanılan değerler uğruna yola çıkan müminlerin hak ve hakikat yürüyüşünün bir parçası olan hicret bir milat olarak tarihe geçerken diğer yandan kıyamete kadar her inanan kişi için evrensel birer model olmaktadır. Bununla beraber Medine Sözleşmesi, Hz. Peygamber'in önderliğinde Medine şehrinde yaşayan bütün grupların birlikteliğiyle hazırlanan vatandaşlık merkezli bir mutabakat metnidir. Hz. Peygamber'in

Medine’de yaşayan Yahudi, Hıristiyan ve Müşrik kabilelerle birlikte gerçekleştirdiği sözleşmenin temel amacı, değişik inanç ve kültüre sahip insanların temel haklarını adalet ilkesi çerçevesinde korumaktır. Öyleyse bu sözleşmenin günümüzde din, dil, ırk, siyasi düşünce ve daha başka özellikleri nedeniyle uyumsuzluk ve huzursuzluk yaşayan pek çok toplum için örnek hükümler içerdiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Açık, F. (2015). Hicret Sonrası İlk İslâm Medeniyetinin İnşa Sürecinde Toplumsal Kurumların Yapısı. *Akademik Bakış Dergisi*, (52), 285-309.
- Ağırman, M. (1998). Hz. Peygamber’in Medine’yi İslamlaştırması ve Hicret Projesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 1(2), 57-85.
- Apak, A. (2014). Hz. Peygamber’in Hicret Sonrası Medine’de örnek Toplum Oluşturma Adımları Üzerine. *İslâmi İlimler Dergisi Yayınları*.
- Aydın, M. (2015). Özel Göç Biçimi Olarak Hicret. *Sosyoloji Divanı*, 3 (6), 103-114.
- Aydın, M. A. (1991). “Anayasa”. DİA, Cilt:3, İstanbul: TDV Yayınları.
- Bostancı, A. (2001). *Kamu Hukuku Açısından Hz.Peygamber’in Gayrimüslimlerle İlişkileri*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Çetintaş, R. (2017). Başkalarının Hak ve Hukukunu Koruyarak Birlikte Yaşama Bilinci Geliştirmede Kardeşlik Akdi ve Medine Sözleşmesi Modeli. 8. *Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu*, İstanbul, 63-80.
- Darimî, Ebu M. (1996). *Sünen-u Dârimî*. Abdullah Aydınli (çev), İstanbul: Madve Yayınları.
- Ebu Dâvud, (t.y). *Sünen-u Ebî Davûd*, Beyrut: Darü'l-Fikr.
- Ekinci, E.B. (2018). *İslâm Hukuku*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Ekşi, A. (2019). İslam Hukuku Bakımından Gayrimüslim Ülkelere Hicret. *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 220-241.
- Er, İ. (1981). Sosyo-Kültürel Yönüyle Hicret, *Diyanet Dergisi*, (Hicret Özel Sayısı),24 (4), 17-24.
- Es’ad, M. (1995). *İslâm Tarihi*, Sadeleştirenler: Ahmet Lütfi Kazancı-Osman Kazancı, İstanbul: Marifet Yayınları.
- Eskicioğlu, O. (1996). *İslam Hukuku Açısından Hukuk ve İnsan Hakları*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Fetahu, Ş. (1997). Hicret-Yeni Bir Dönemin Başlangıcı. *Hz. Muhammedi Anlamak Sempozyumu*, Üsküp, 7-15.
- Gölcük, Ş.(2018). Kur’an’da Hicret. *Din ve Hayat Dergisi*, (33), 9-12.
- Güneş, A. (2008). Medine Vesikasının İslâm Hukuku Açısından Kaynak Değeri. *EKEV Akademi Dergisi*, 12 (34), 211-222.
- Haccâvî, M. (1351). *el-İknâ*. Cilt:2. Kahire: Dâru Âlemi’l-Kütüb.
- Hamidullah, M. (2002). *İslâm Peygamberi*. (çev:Salih Tuğ), Cilt:1, İstanbul: İrfan Yayımcılık.
- Hamidullah, M. (1995). *İslâm Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- İbn Mace, (2019). *Sünenü İbn Mâce*. Beyrut: Dârü'l-Muktebes.
- İbn Manzur, (1414). “Hcr” md., *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadr.
- İbn Hişâm, Ebû M. (1374). *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, nşr. Mustafa es-Sekkâ vd. Kahire: Dâru'r-Reyyan.
- Karagöz, İ., Karaman F., Paçacı, İ., Canbulat, M., Gelişgen, A. & Ural, İ. (2015). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: D.İ.B. Yayınları.
- Karaman, H. (1996). *Mukayeseli İslâm Hukuku*. Cilt:1, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Kâsânî, A. (1986). *Bedâi' u's- sanâi' fi tertibi 'ş-şerai'*. Cilt:7, Beyrut: Dâru'lkütübi'l-ilmiiyye.
- Kuhistânî, Ş. (1300). *Câmiu'r-rumûz*. Cilt:2, İstanbul: Matbaatü'l-Ma'sumiyye.

- Önkal, A. (1998). “Hicret”. DİA, Cilt:17, İstanbul: TDV Yayınları, 458-462.
- Özel, A. (1981). “Hicretin Fıkhi Yönü. *Diyanet Dergisi*, (Hicret Özel Sayısı), 19 (3), 29-37.
- Özel, A. (1993). “Dârülharp”. DİA, Cilt:8, İstanbul: TDV Yayınları, 536-537.
- Özel, A. (1997a). İslâm Hukukunda Ülke Kavramı ve Düşman Ülkelerle Ticari ilişkiler. I. *Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleler Kongresi*, Konya: Kombad Yayınları, 41-64.
- Özel, A. (1997b). “Dârülharp”. *İslâm’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Cilt:1, İstanbul: İFAV Yayınları.
- Özel, A. (1998). Hicret”. DİA, Cilt:17, İstanbul: TDV Yayınları, 462-466.
- Özel, A. (2012). Klasik İslâm Devletler Hukukunda Ülke Kavramı ve Günümüzdeki Durum: İbn Teymiyye’nin Mardin Fetvası ile Benzeri Diğer Bazı Fetvalar. *MÜİF Dergisi*, 2 (43), 4-64.
- Özel, A. (2018). *Hicretle ilgili Fıkhî Hükümler. Din ve Hayat Dergisi*, (33), 64-67.
- Safa, M. (2012). Hicret Öncesi Medine’de Sosyal ve Dini Hayat. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 9(17), 355-398.
- Sarıçam, İ. (2004). *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yayınları.
- Tirmizî, (1897). *Sünenü’t-Tirmizî*, Dehli: el-Matbaaü’l-Müctebai.
- Tuğ, S. (1966). *İslâm Ülkelerinde Anayasa Hareketleri*. Ankara: Ahmet Sait Matbaası.
- Yaman, A. (2004). Tarihi ve Hukukî Yönüyle Medine Sözleşmesi/Vesikası. *İslamcılık Dergisi*, (6), 514-516.
- Yazıcıoğlu, R. (2021). Medine, Medine Sözleşmesi, Medeniyet Kavramları Dolayımında Mülâhazalar. *İktibas*, (505), 43-54.
- Yiğit, İ. & Küçük, R. (2007). *Hz. Muhammed (Siyer-i Nebi)*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Yiğit, İ. (2011). Hz. Peygamber’in Medine Dönemi Faaliyetleri”, *Vahyin Nüzûlünün 1400. Yılında Hz. Muhammed (s.a.v.)*. edit. Ahmet Kavas, İstanbul: İSAV Yayınları.
- Yüksel, A. (2018). Medeniyet Kurucu Olarak Hicret. *Din ve Hayat Dergisi*, (33), 29-33.
- Zeyveli, H. (2019). *Medine Sahîfesi*. İstanbul: Kuramer Yayınları.